

DRAGAN DAMJANOVIĆ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI
HR - 10000 ZAGREB, I. LUCICA 3

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ART HISTORY
HR - 10000 ZAGREB, I. LUCICA 3

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK

UDK 726.5.04.011.6:72.035 (497.5 PLAŠKI, PETROVCI) HOLJAC, JANKO

TEHNIČKE ZNAJSTOSI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
2.01.04 - RAZVOJ ARHITEKTURE I URBANIZMA

I OBNOVA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

HUMANISTIČKE ZNAJSTOSI / ZNAJSTVO O UMJETNOSTI

6.05.01 - POVIJEST UMJETNOSTI

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 21. 04. 2004. / 13. 07. 2004.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 726.5.04.011.6:72.035 (497.5 PLAŠKI, PETROVCI) HOLJAC, JANKO

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
2.01.04 - DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
AND RESTORATION OF THE BUILT HERITAGE

HUMANITIES / SCIENCE OF ART

6.05.01 - ART HISTORY

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 21. 04. 2004. / 13. 07. 2004.

STILSKO RJEŠENJE ARHITEKTA JANKA HOLJCA ZA GRADNJU PRAVOSLAVNE SABORNE CRKVE U PLAŠKOME I GRKOKATOLIČKE ŽUPNE CRKVE U PETROVCIMA

JANKO HOLJAC'S STYLE IN DESIGNING EASTERN ORTHODOX CHURCH IN PLAŠKI AND GREEK CATHOLIC CHURCH IN PETROVCI

HISTORICIZAM

HOLJAC, JANKO

PETROVCI, GRKOKATOLIČKA CRKVA

PLAŠKI, SABORNA CRKVA

HISTORICISM

HOLJAC, JANKO

PETROVCI, GREEK CATHOLIC CHURCH

PLAŠKI, CATHEDRAL

U članku se na primjerima grkokatoličke župne crkve u Petrovcima i pravoslavne Saborne crkve u Plaškome nastoji objasniti specifičan odabir stila zagrebačkog arhitekta Janka Holjca za gradnju pravoslavnih i grkokatoličkih crkava. Stil koji on koristi mješavina je romantičarskog *Rundbogenstila*, zatim Bolléovih rješenja primijenjenih na sličnim gradnjama, te elemenata ruske arhitekture zrelog historicizma, po čemu je poseban u kontekstu hrvatske arhitekture 19. stoljeca.

This article presents the style used in designing Eastern Orthodox churches by the architect Janko Holjac from Zagreb through the analysis of the Greek Catholic church in Petrovci and the cathedral in Plaški. His style may be defined as a mixture of Romantic Rundbogenstyle coupled with the elements used by the architect Hermann Bollé and the elements of Russian architecture of Historicism. Therefore Janko Holjac deserves a special place in the history of the 19th century Croatian architecture.

STIL SAKRALNIH ZDANJA HISTORICIZMA

STYLE IN RELIGIOUS ARCHITECTURE
OF HISTORICISM

Hübschevo pitanje *In welchem Stile sollen wir bauen?*¹ nebrojeno je puta spomenuto kada je riječ o historicističkoj arhitekturi. Ne slučajno, budući da je u njemu utjelovljena osnovna dilema koju pred sebe postavlja 19. stoljeće. To je pitanje bilo jednako važno kako privatnim osobama koje su odlučile graditi stambenu zgradu tako – u još većoj mjeri – vjerskim ili nacionalnim zajednicama kada su gradile kulturne i druge javne građevine. U takvim gradnjama zajednice odabir ovoga ili onoga stila označavao je svojevrsan manifest svjesnosti o sebi, vlastitoj povijesti i podrijetlu. Upravo se stoga židovsko stanovništvo pri gradnji sinagoga okreće maurskome stilu koji naglašava njihovo orijentalno podrijetlo. Katolička se crkva, nastojeći revitalizirati uljepšanu sliku srednjega vijeka, okreće gotici i romanici – stilovima europskoga Zapada, a njemačko protestantsko stanovništvo tzv. *Backstein* gotici koja izražava sjevernonjemačko podrijetlo ovoga stanovništva (u Hrvatskoj)² itd.

Odabir stila za pravoslavne crkve, bar što se tiče hrvatske arhitekture historicizma, pokazuje veliku raznolikost. Iz perspektive ondašnjih sematizama ili novinskih članaka³ stil svih ovih građevina redovito se nazivao bizantskim ili srpsko-bizantskim. Pogled današnjega povjesničara umjetnosti na njih pokazuje kako se pod tim imenom krije mnoštvo različitih stilskih izraza od čak barokno-klasicističkih, preko romantičarskih-*Rundbogenstil* grad-

nja, do neoromaničkih i neorenesansnih. Takva je raznolikost proistekla iz nedovoljnoga poznavanja arhitekture istočnoga kršćanstva. Romantičarska faza istraživanja stila, koja je za rimokatoličke gradnje završila još tijekom 60-ih godina 19. stoljeća u nas i šire u srednjoj Europi, traje za sakralna zdanja pravoslavne crkve do prijelaza u 20. stoljeće. Objavljanjem velikih priručnika srednjovjekovne arhitekture poput Viollet-le-Ducova kodificiran je rječnik oblika zapadnjačkih srednjovjekovnih stilova pa je time omogućen tzv. arheološki pristup građevini, zato se i ranohistoricistička mješavina stilova zamjenjuje težnjom k što čistijim manifestacijama jednog stila. Znanstveno proučavanje bizantske arhitekture počelo je znatno kasnije te je stoga i shvaćanje što je ona zapravo u 19. stoljeću bilo izrazito heterogeno. Tako se u graditeljstvu pravoslavnih crkava susrećemo paralelno s elementima konstantno živucega *Rundbogenstila*, zapadnjačke romanike, ravenatskoga ranokršćanstva i orijentalne umjetnosti. Sve nabrojane stilove veže jedna odlika – uporaba polukružnoga luka.

Od prvih ranohistoricističkih gradnji za pravoslavne sakralne građevine⁴ Franje Kleina s početka 60-ih godina 19. stoljeća, stil polukružnoga luka počinje se doživljavati kao najbizantskiji, pa time i najpogodniji za pravoslavne crkve. Naime, pravoslavne crkve koje je projektirao Klein (predbolléovska faza Preobraženske crkve u Zagrebu, crkva u Vlahoviću u Vojnoj krajini itd.) vrlo su kvalitetni, čisti primjeri *Rundbogenstila*. Klein ih oblikuje pod snažnim utjecajem nove Hansenove fasade grčke-neujedinjene crkve u Beču. U to se doba počelo uviđati da bizantska umjetnost rabi gotovo isključivo polukružni luk, slomljeni luk gotovo da nije prodro na kršćanski Istok. Uz to, polukružni se luk doživljavao kao poveznica graditeljstva Istoka i Zapada, budući da se upotrebljuje i u romaničkoj i u bizantskoj umjetnosti.⁵ Upravo zbog vezanosti uz polukružni luk, oblikovni elementi romantičarskog *Rundbogenstila* pokazuju takvu us trajnost u sakralnoj arhitekturi pravoslavnih zdanja sve do kraja 19. stoljeća, a iz istih se razloga neoromanički elementi redovito uvlače u „bizantske” gradnje historicizma.

1 U kojem stilu trebamo graditi?

2 To dokazuju evangeličke crkve u Zagrebu i Osijeku.

3 Ponaoprije tu mislim na tisak namijenjen čitateljima iz iste vjerske grupacije, iako su slične formulacije tada široko primjenjivane u gotovo cjelokupnom novinstvu u Hrvatskoj i južnoj Ugarskoj.

4 Uvjetno rečeno prvih, možda je bolje reći od prvih do sad u literaturi dotaknutih ranohistoricističkih pravoslavnih sakralnih zdanja.

5 To je, uostalom, i bio glavni razlog zbog kojega je Strossmayer odabrao romaniku, a ne gotiku za dakovačku katedralu, nastojeći se tako iz političkih razloga približiti pravoslavnom Istoku.

Naručitelji iz krila Pravoslavne crkve u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća redovito zahtijevaju da im crkve, dvorovi i parohijalni stanovi budu sagrađeni u spomenutom „srpsko-vizantijskome” (ili nekako slično nazvanom) stilu. U potrazi za stilom, odnosno – možda je bolje reći – za uzorima prošlosti, lutalo se mnogo: od Bolléova križanca romaničkih elemenata (u kombinaciji sa stalno živućim *Rundbogenstilom*) s motivima preuzetim iz ranokršćanske arhitekture ili proizvoda umjetničkog obrta (diptiha od slonovače itd.), osobito uočljiva u njegovu projektu za Sabornu crkvu u Pakracu⁶ i nikada realiziranome natječajnom projektu za Sabornu novosadsku crkvu, preko *hansenizma* Vladimira Nikolića s brojnim orijentalnim reminiscencijama (vladičanski dvor u Novome Sadu)⁷ do svojevrsnog neoromantizma Milivoja Matica (srpska apoteka u Vukovaru). Stil svih ovih zgrada nazivan je „srpsko-vizantijskim”, ali i površan pogled na njih jasno ukazuje na činjenicu da je u svakome pojedinom slučaju shvaćanje istoga izrazito individualno (pritom ne mislim uvijek originalno). Naprosto, taj tako rašireni pojam, koji se često koristi i danas u stručnoj literaturi, tek je apstraktan opis ideje, a ne formalnih oblika zgrade. U tome kontekstu valja promatrati i Holjceve planove za novogradnju grkokatoličke crkve u Petrovcima, odnosno intervenciju na Sabornoj crkvi u Plaskome.

IZVORIŠTA „RUSKOGA STILA” ARHITEKTA JANKA HOLJCA

ORIGINS OF THE „RUSSIAN STYLE” OF THE ARCHITECT JANKO HOLJAC

Janko Holjac, jedan je od brojnih arhitekata Hrvatske 19. stoljeća čiji je opus još nedovoljno istražen.⁸ Uz Bolléa, Vancasa i Pilara, rijetko je o još jednom domaćem učeniku bečke Akademije i Friedricha Schmidta, što je i jasno uočljivo u jeziku oblika Holjčevih sakralnih objekata. Školovanje je završio 1887., nakon čega on sve do sredine 90-ih radi u Građevnom odjelu Zemaljske vlade, a potom u vlastitu projektnom birou.⁹

6 MARUŠEVSKI, 1986: 140

7 JOVANOVIĆ, 1987: 119

8 Iznimka je studija Olge Maruševski o najznačajnijoj njegovoj sakralnoj građevini, Isusovačkoj crkvi u Zagrebu.

9 MILAS-MILUTINOVIC, 1995: 338

10 Zanimljivo je da se u ondašnjoj suvremenoj literaturi o ruskim crkvama zapadne Europe (***) 1903: 434) navodi kako se oslanjaju upravo na stil jaroslavskih crkava iako su zapravo oblikovno mnogo bliže Ostankinu ili Vasiliju Blaženom u Moskvi.

11 Lukovi, obloga ili šiljato-lukovicastog (tzv. *ogival*) oblika koji tvore neku vrstu niša u donjemu dijelu tijela tambura kupola ruskih crkava. (CRAFT BRUMFIELD, 1983: 133, 388)

12 HOLJAC, PILAR, 1904.

Dvije crkve o kojima se govori u tekstu po svojim su oblikovnim karakteristikama specifične građevine, jer je pri njihovoj gradnji primijenjen u Hrvatskoj neuobičajen stil ruske srednjovjekovne arhitekture. Kako objasniti ovu pojavu? Konačan odgovor ne može se, a vjerojatno se nikada i neće moći dati, ali se može navesti nekoliko zanimljivih indicija.

Kada Holjac radi nacрте za te građevine, nove ruske crkve gradile su se posvuda po Europi te mu je bilo koja od njih mogla poslužiti kao izvor inspiracije. U doba zreloga i kasnoga historizma – kako u samoj Rusiji, tako i od strane ruske emigracije i turista podignute crkve, posvuda po Europi, oslanjale su se prvenstveno na rusku arhitekturu 16. i 17. stoljeća. Građevine poput Svetoga Vasilija Blaženog na Crvenome trgu u Moskvi, crkve Svete Trojice u Ostankinu, jaroslavskih crkava (Sveti Ivan Hrizostom, Sveti Ivan Krstitelj)¹⁰ i mnogih drugih istodobnih crkava, smatrale su se najvišim izrazom ruskoga duha u arhitekturi. Istodobno, u graditeljstvu Rusije počinju se u „visokoj” arhitekturi rabiti elementi stvoreni u pučkoj praksi (to je praksa derivirana iz ondašnjega 16. i 17. st.), poput *kokošnika*¹¹, raznobojnih kupolica maštovitih oblika, osmokutnih tornjeva ili strmih krovova. Svojevrsan početak toga stila predstavlja gradnja crkve Uspenja u Petrogradu (počela se podizati 1883.), za kojom su slijedile bezbrojne slične crkve koje su nicalе kao gljive u posljednja tri desetljeća prije početka Prvoga svjetskog rata po Europi (Firenca, Beč, San Remo, Berlin, Pariz, Monaco, Nica, Karlovy Vary, Sofija..., svagdje gdje je bila nešto veća koncentracija ruskoga stanovništva, uglavnom vlastelinske i ekonomske elite na odmoru, ili gdje se osjećao jači utjecaj ruske vanjske politike).

Naravno, ni petrovačka ni plaščanska se crkva – niti po prostornoj koncepciji, niti po svim formalnim odlikama – ne mogu usporediti s neusporedivo raskošnijim prethodno navedenim primjerima, oni su spomenuti tek kao izvori mogućih Holjčevih inspiracija. Možda podrijetlo oblika obiju crkava treba tražiti drugdje, poput sve brojnijih publikacija koje su tada izdavane o povijesti ruske arhitekture. Ponajprije se možda treba osvrnuti prema glasovitom „L'art russe” Viollet-le-Duca, na što – kako ćemo vidjeti poslije – upućuju pojedini elementi artikulacije pročelja. Ne smije se zaboraviti ni činjenica da je upravo Janko Holjac autor (s M. Pilarom) spomenute edicije „Hrvatski građevni oblici”,¹² objavljene doduše tek početkom 20. stoljeća, no nacrti objekata bili su načinjeni još 80-ih godina 19. stoljeća, te da je on bio direktno zainteresiran za oblike slavenskih tradicijskih građevina. Možda su mu se formalne karakteristike ruske sakralne arhitekture učinile bližim onima koje je on ilustrirao u Slavoniji i Sri-

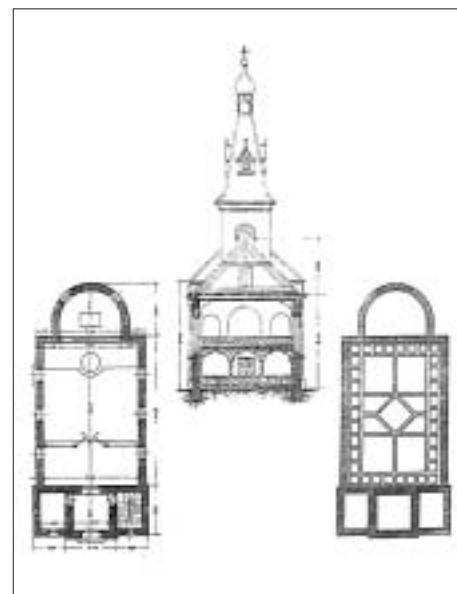

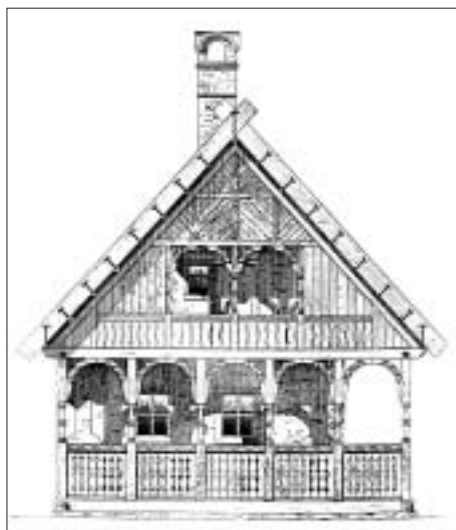
SL. 1. JANKO HOLJAC: GRKOKATOLIČKA CRKVA POKROVA PRESVETE BOGORODICE U PETROVCIMA, 1893.

FIG. 1 JANKO HOLJAC: GREEK CATHOLIC CHURCH OF ST. MARY'S COVER IN PETROVCI, 1893

SL. 2. JANKO HOLJAC: GRKOKATOLIČKA CRKVA POKROVA PRESVETE BOGORODICE U PETROVCIMA, 1893., PRESJEK, TLOCRT, NACRT STROPA

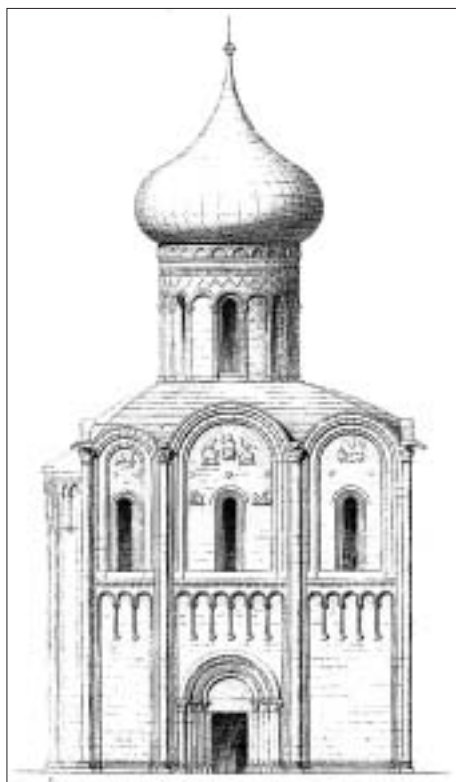
FIG. 2 JANKO HOLJAC: GREEK CATHOLIC CHURCH OF ST. MARY'S COVER IN PETROVCI, 1893, CROSS-SECTION, PLAN, CEILING DRAWING

SL. 3. SELJAČKA KUĆA U BATAJNICI, NACRT PROCELJA
FIG. 3 COUNTRY HOUSE IN BATAJNICA, FAÇADE DRAWING

SL. 4. CRKVA POKROVA PRESVETE BOGORODICE NA NERLU,
BOGOLJUBOVO (KOD VLADIMIRA), 12. STOLJEĆE
FIG. 4 CHURCH OF ST. MARY'S COVER IN BOGOLJUBOVO
(NEAR VLADIMIR), 12TH CENTURY

jemu, možda je u njima vidio neku vrstu uzora za pravoslavne crkve. Naime, kada se analizira oblikovni rječnik crkve Uspenja u Petrogradu (1883.-1907), već spomenutoga svojevrstog paradigmatičkog primjera ruskoga visokog historicizma u sakralnoj arhitekturi, očito je da doslovno preslikavanje ni Vasilija Blaženog ni bilo kojeg spomenika 16. i 17. stoljeća tu ne možemo susresti. Naprotiv, susrećemo sintezu elemenata sakralne arhitekture tih dvaju stoljeća s oblicima raširenim u stambenoj arhitekturi ruskoga sela.¹³ Možda u tom pogledu prema etnološkoj bastini, tako raširenoj u ruskim arhitekata, Holjac prepoznaje srodnost sa svojim nazorima i traženjima, sa svojim interesima; možda je upravo tu bila ona dodirna točka koja ga je motivirala za odabir stila za Petrovce i Plaški. Valja istaknuti i da je u drugoj polovici 19. stoljeća ruska sakralna srednjovjekovna arhitektura bila vrlo cijenjena u zapadnoj Europi (Viollet-le-Ducova monografija najbolja je potvrda te tvrdnje).¹⁴ Bio je to jedini stil potekao među slavenskim stanovništvom koji je u historicizmu „primljen” u društvo visokih stilova, s romanikom, gotikom, renesansom, tzv. neomaorskim stilom..., i kao takvoga možda ga je Holjac smatrao najpogodnijim za crkvu za „Ruse”, odnosno za pravoslavnu katedralu.

Zanimljivo je spomenuti još jednu koincidenciju. Janko Holjac dobiva zadaću restauracije plašćanske katedrale od Zemaljske vlade u ožujku 1899.,¹⁵ kada se upravo završavala ruska crkva u Beču¹⁶ pa su o tome izvještavale sve ondašnje novine, te je sa spomenutim događajem nesumnjivo bio upoznat i arhitekt. Možda je, vidjevši slike ove crkve, odlučio ponovno se vratiti ruskom stilu, odnosno sličan oblikovni vokabular bečkoj crkvi uporabiti i u Plaskome. U vrijeme pak kada počinje sama gradnja crkve, dovršava se ruska crkva sličnih odlika u Firenci.¹⁷ Ta su dva primjera navedena, ne kao neposredni uzori, već isključivo zbog njihove kronološke bliskosti restauraciji katedrale u Plaskome. Oslonivši stil tih građevina na rusku historicističku arhitekturu, Holjac je smatrao da je, kao i ravenatske posudice, hansenovska romantična interpretacija Orienta ili zapadnoeuropska romanika jednako vrijedna kao izvor uzora za suvremenu građevinu namijenjenu za stolicu pravoslavnih episkopa ili parohijalnu crkvu rusinskoga sela.

Svakako treba dodati da u posezanju za oblicima iz ruske umjetnosti Holjac nije bio niti prvi niti jedini hrvatski arhitekt. Ti su se oblici i prije njega upotrebljavali na pravoslavnim crkvama u Hrvatskoj, iako nikada u tako čistoj formi. Točnije rečeno – posuđivan je samo jedan oblikovni detalj. Riječ je o već spomenutim *kokoshnikima*, elementu uobičajenom na zvoncima i kupolama ruske sakralne arhitekture, koje na donje dijelove kapa zvonika, redovito postavlja Bollé (Pakrac, Bjelovar, Ruma

– crkva Svetog Duha, Grgeteg....), bilo u ponešto gotiziranoj formi ili, kako čini i Holjac, u hibridnoj formi povezivanja toga oblika s renesansnim motivom školjkaste niše (slično kao u moskovskoj renesansi početka 16. st.).

GRKOKATOLIČKA ŽUPNA CRKVA POKROVA PRESVETE BOGORODICE U PETROVCIMA

GREEK CATHOLIC CHURCH OF ST. MARY'S COVER IN PETROVCI

I tu dolazimo do trenutka kada se konačno počinjemo osvrnuti na same građevine koje su zapravo predmet interesa u ovom tekstu. Holjac, naime, projektira početkom 90-ih godina 19. stoljeća izgradnju nove grkokatoličke crkve u selu Petrovcima, na krajnjem istoku Slavonije, nedaleko od Vukovara. To je selo naseljeno, zajedno sa susjednim Mikluševcima i Bačincima u Srijemu, tijekom 19. stoljeća rusinskim stanovništvom iz bačkih mjesta Krstura i Kucure.¹⁸ Rusini, kako juga tako i sjevera Monarhije, uglavnom su se tada držali dijelom ruskog etnikuma iako se u njima nastojalo probuditi posebnu nacionalnu svijest. Tu nesumnjivo nalazimo ishodište Holjčeva odabira stila – koji je stil za jednu „rusku” crkvu bolji od ruskoga stila?¹⁹ I bački i slavonski Rusini po vjeri su grkokatolici, podređeni Križevačkoj eparhiji koja je tada – na čelu s biskupom Drohobeckim – bila u izvršnim odnosima sa Zemaljskom vladom,²⁰ što potvrđuju golema sredstva uložena u restauraciju križevačke katedrale, pa stoga ne čudi izrada ovako kvalitetnoga projekta za seosku crkvu.

Planovi o gradnji petrovačke crkve počeli su još 1887.,²¹ no kako je broj vjernika grkokato-

13 HAMILTON, 1983: 393

14 HAMILTON, 1983: 450; monografija je izdana u Parizu 1877. pod nazivom „L'art russe”.

15 *** 1899.a: 3

16 *** 1899.b: 3. Zanimljivo je da se crkva počela graditi 1893. godine, kada nastaju Holjčevi planovi za Petrovce. Posvećena je 16. 04. 1899., nekoliko tjedana nakon što je Holjac dobio zaduženje da napravi planove za restauraciju Saborne crkve u Plaskome.

17 *** 1903: 434.

18 Naseljavanje u Petrovcima počelo je najranije, oko 1834. (SIMUNOVIĆ, 1995: 25). Selo je naseljeno Rusinima direktno preseljenim iz tadašnje sjeverozapadne Ugarske, a ne iz Bačke. (BAJIC, 2003: 38)

19 Važno je napomenuti da se pri gradnji grkokatoličkih crkava arhitekti historicizma u nas redovito okrecu „bizantskom” stilu, kako to pokazuju crkve u Zagrebu (Sveti Ciril i Metod) ili pribička crkva. Bolléova restauracija križevačke katedrale na neki je način iznimka, potekla iz težnje k „vratanju” prvobitnom stanju građevine, uobičajenom u historicističkim restauracijama.

20 MARUSEVSKI, 1986: 135 (bilj.)

21 PANY, 1894: 23. Osim ovoga članka, izvještaji u tisku o gradnji crkve vrlo su oskudni. Lokalne novine donose samo kratku crticu o podizanju crkve (*** 1893: 3), dok Službeni glasnik odjela za Bogostovlje i nastavu donosi samo podatke da je crkva podignuta troškom od 12 500 forinta, od čega je 2000 dala Zemaljska vlada. (*** 1894: 283)

lika u selu dosegao u to doba već 1000 duša, građevina koja se imala sagraditi morala je biti dovoljno velika da zadovolji potrebe lokalnoga stanovništva, što je iziskivalo dosta vremena kako bi se skupila potrebna sredstva. Crkva je podignuta od svibnja do listopada 1893. od strane vukovarskoga građevinskog poduzetnika, arhitekta Salomona Deut-scha, po cijeni od 12 749 forinta.²²

Radi se o jednobrodnoj crkvi s tornjem na pročelju i polukružnom apsidom. Tlocrtno se crkva bitno ne razlikuje od bilo koje druge standardne sakralne građevine podignute u Slavoniji u 18. i 19. stoljeću, međutim, raščlamba njezinih zidova pokazuje bitan odmak od dotadašnje prakse. Elementi ruske sakralne arhitekture srednjega vijeka te nezaobilaznoga 16. i 17. stoljeća jasno su uočljivi, osobito na piramidi zvonika, završenoj lukovicom postavljenom na reducirani motiv *kokoshnika*. Lukovičasti lukovi krovnih prozora, kojima se otvara piramida zvonika na svakoj strani, također su derivirani iz ruske arhitekture. U Petrovcima, a vidjet ćemo kasnije isto i u Plaškome, situacija se usložnjava kada promatramo zidni plašt. Na slijepim polukružnim lukovima ispod zone strehe „narteksa” crkve još prepoznajemo elemente derivirane iz rane ruske arhitekture (poput raščlambe su potkupalne zone na Pokrovobogorodičnoj crkvi u Bogoljubovu; sl. 4), no slijepe arkade ispod njih, koje kontinuirano teku pod stromom cijele crkve, zatim motiv lučnoga pojasa s petom iznad prozora povezanoga zrakasto s prozorskim otvorom, kao i horizontalni kanali donjega dijela pročelja derivirani su direktno iz *Rundbogenstila* (sjetimo se Kleinovih objekata), te iz Bolléove arhitekture.

Nažalost, današnji pogled na vanjštinu crkve pokazuje bitno drukčije stanje od onoga zamisljenog Holjčevim nacrtom. Crkva je, naime, restaurirana i proširena 1930.²³ kada je bitno promijenjen njezin prvotni izgled. Na toranj je postavljena za Slavoniju uobičajena kapa neobaroknih oblika, a i zabati pročelja ne odražavaju Holjčevu izvornu zamisao, iako je moguće da su bili realizirani bitno drukčije negoli ih je arhitekt projektirao.

Unutrašnjost crkve, točnije rečeno – rješenje kora, pokazuje daljnje usložnjavanje situacije. Dok na vanjskim fasadama Holjac pozajmljuje što od Rusa, što od ranijih epoha, u unutrašnjosti poseže za jezikom folklorne ar-

SL. 5. SABORNA CRKVA U PLAŠKOME, PROČELJE DANAS. JASNO SE UOČAVAJU KUPOLE TORNJA I KAPELE, DODANE OD HOLJCA PRI HISTORICISTIČKOJ OBNOVI CRKVE.

FIG. 5 CATHEDRAL IN PLAŠKI, FRONT NOWADAYS, DOMES OF THE TOWER AND CHAPEL ADDED BY HOLJAC AT THE TIME OF ITS HISTORICIST RENOVATION

hitektonske baštine slavonskog i srijemskog sela, koju je, kako je već spomenuto, s Martinom Pilarom evidentirao i arhitektonski snimio. Svoj je postupak vjerojatno smatrao jednako legitimnim kao slično posezanje ruskih arhitekata u njihovo narodno graditeljstvo. Kor²⁴ je riješen poput trijema ili lože drvene kuće ili ambara istočne Hrvatske.²⁵ Postavljen je na stupove, rezbarenog središnjega dijela koji izgleda poput balustara. Polulukovi potkovičastog oblika prenose dio težine greda kora ravnomjernije na stup. I rješenja ograda kora – odnosno „narteksa” crkve, s rezbarijama križnog oblika na koru, odnosno pravokutnog u narteksu – jasno je derivirano iz narodnoga graditeljstva. Moguće je dodatno konkretizirati: vjerojatni direktni Holjčev predložak za petovački kor jeste trijem seljačke kuće iz Batajnice,²⁶ objavljene u „Hrvatskim građevnim oblicima” (sl. 3).

PRAVOSLAVNA SABORNA CRKVA VAVEDENIJA PRESVETE BOGORODICE U PLAŠKOME

EASTERN ORTHODOX CATHEDRAL IN PLAŠKI

Osvrnimo se sada na Sabornu crkvu u Plaškome. Za razliku od prethodne, Holjčeva je intervencija donekle ograničena postojećom situacijom, budući da je riječ o restauraciji starije crkve, a ne podizanju nove. Narudžbu za projektiranje Holjac dobiva početkom 1899., a radovi na vanjštini crkve traju do 1903. godi-

SL. 6. KUPOLA ZVONIKA SABORNE CRKVE U PLAŠKOME DODANA 1903., DANAŠNJE STANJE

FIG. 6 BELL-TOWER TOP IN PLAŠKI, 1903, PRESENT CONDITION

SL. 7. KUPOLA KAPELE SABORNE CRKVE U PLAŠKOME, DANAŠNJE STANJE

FIG. 7 DOME OF THE CHAPEL OF THE PLAŠKI CATHEDRAL, PRESENT CONDITION

²² PANY, 1894: 23

²³ *** 1962: 180

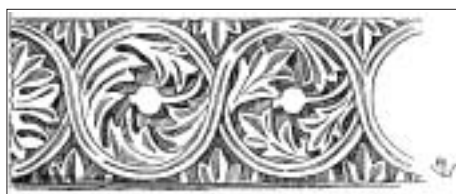
²⁴ Kao dodatnu neuobičajenost valja svakako navesti i činjenicu da je kor drven, jer su, po pravilu, dotad korovi bili gotovo isključivo zidani.

²⁵ Ambar je skladište za poljoprivredne proizvode, ponajprije žitarice.

²⁶ Selo na krajnjem jugoistoku Srijema, u neposrednoj blizini Zemuna.

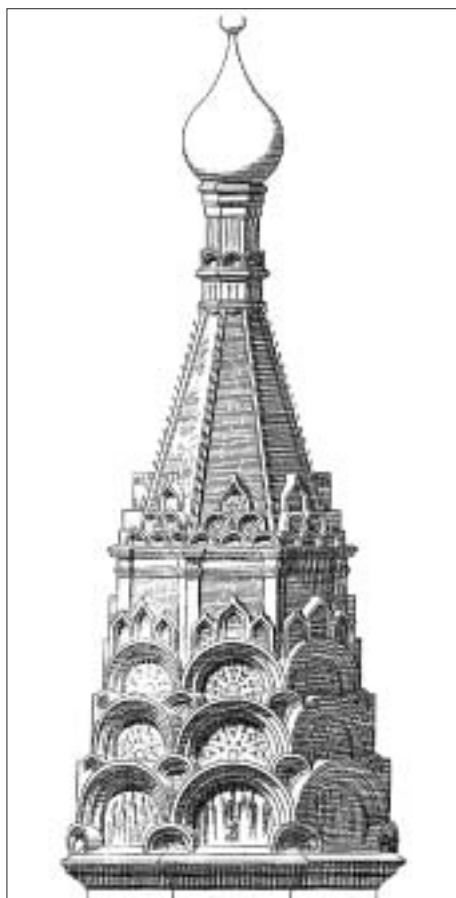

SL. 8. RAŠCLAMBA VANJSKIH ZIDOVA CRKVE U PLAŠKOME
FIG. 8 OUTSIDE WALLS OF THE PLAŠKI CATHEDRAL

SL. 9. RELJEF S PORTALA CRKVE U MOUDJELEL, SIRIJA, 5. ST.
FIG. 9 RELIEF OF THE CHURCH PORTAL IN MOUDJELEL, SYRIA,
5TH CENTURY

SL. 10. ZVONIK VASILIIJA BLAŽENOGA U MOSKVI
FIG. 10 BELL-TOWER OF THE VASILIIJE BLAŽENI IN MOSCOW

ne. Odmah na početku valja naglasiti da će ovdje biti riječ samo o rješenjima vanjskih zidova crkve, a unutrašnjost plašćanske katedrale predstavlja sasvim drugu priču.

Gdje sve pronalazimo elemente derivirane iz ruskog historicizma? Postavljajući kupolice ne samo na zvonik na pročelju crkve već i na dograđene kapele sa strana broda, Holjac uspješno postiže efekt većega broja tornjeva, vertikalnih naglaska, tako karakterističnih za rusku sakralnu arhitekturu. I rješenja detalja spomenutih kupola crpe svoje oblike iz istoga izvorišta. Na mjestu gdje je prije bila jednostavna barokna kapa zvonika postavljena na od ostaloga tijela tornja nešto užu prostoriju za zvono, otvorenu dotad jednostavnim polukružnim prozorima, Holjac postavlja osmerostranu lođu, uobičajenu na vrhovima zvonika u ruskoj sakralnoj arhitekturi. Lođa se na svakoj strani otvara velikim lučnim prozorom. Luk je oblikovan u tradiciji ruske arhitekture, točnije rečeno ne sam luk (koji je polukružan), već dekoracija iznad njega, koja imitira lukovičaste lukove Rusije 16. i 17. stoljeća. Središnji dio lođe za zvona raščlanjen je prilično masivnim vijencem koji se dijelom prekida u zoni pete luka svakoga prozora, a dijelom obrubljuje lukove. Lođa završava snažno istaknutim vijencem koji naglašava njezino poligonalno tijelo i na kojem počiva kupola. Kupola zvonika najprije se naglo sužuje, otvarajući se sa svake strane s po jednim manjim prozorom. Njezin donji dio raščlanjen je nizom *kokoshnika*, školjkastih niša koje – kako smo već spomenuli – već ranije rabi Bollé na kupolama zvonika gotovo svih svojih pravoslavni crkava u Hrvatskoj.

Ako se pomno analiziraju profilacije prozorčica na kupoli, uočava se da Holjac upotrebljava na njima oblikovne detalje neruskog podrijetla, derivirane iz sjevernjačke, njemačke neorenesanse (tzv. *altdeutsch* stil, s dva stupića na kojima počiva „vijenac“ sa zabatom u koji je umetnuta rozetica). Na vrhu je postavljen uobičajeni stožac sa snažno istaknutom lukovičastom kupolom na vrhu (takav odnos kupola na vrhu zvonika prema tijelu na kojemu počivaju također je preuzet iz ruske arhitekture). Stožac na kojemu počiva kupolica oblikovan je kao lođa koja se otvara velikim lukovima. Iznad kupolice postavljena je uobičajena pozlacena jabuka i križ.

Uzore za rješenja krovova kapelica također valja tražiti na istome mjestu i u istome vremenu, s time da je takvo rješenje u Rusiji obično primjenjivano na zvoncima crkava ili na tornjevima zidina manastira (najslicnije analogije možemo naći u rješenju zvonika Crkve raspeća u Aleksandrovu kod Moskve iz 1570-ih, na kuli zidina Simonova manastira u istome gradu iz 1640-ih ili na ilustriranome primjeru zvonika crkve Vasilija Blaženoga u Moskvi; sl. 10).²⁷

Na zidove kapela postavljen je *shatyor* – stožasta metalna kupola, relativno strmih strana, iako s manjim nagibom, negoli je slučaj na prethodno navedenim komparativnim primjerima iz ruske arhitekture.²⁸ I u rješenju završetka *shatyora* Holjac slijedi rusku tradiciju. Na niz tzv. *ogivalnih kokoshnika*,²⁹ odnosno *kokoshnika* lukovičastoga luka, nastavlja se najprije široki, a potom, pomalo nespretno, naglo sužen tambur, na kojem je na kraju postavljena lukovičasta kupolica s jabukom i križem na vrhu.

Kako u Petrovcima, tako i u Plaskome, zidovi crkve pokazuju stilske posve drukčija rješenja koja ne možemo pronaći u sakralnoj arhitekturi Rusije 16. i 17., već mnogo ranijih – 12. i 13. stoljeća. Ta je stilska dihotomija nesumnjivo potekla iz činjenice da bi nastavak raskosnog stila kupola na zidovima crkve zahtijevao prevelika sredstva, a osim toga doista je upitno koliko bi takav stil odgovarao za crkvu longitudinalnoga plana, pa je Holjac našao kompromis između želja i mogućnosti, posegnuvi za uzorima ranijih stoljeća ruske arhitekture – 13. i 14. st. Na zidovima su probijeni veliki polukružni prozori, postavljeni u duboke niše koje se povećavaju prema van. U visini zone početka lučnoga dijela otvora prozorske niše postavljen je na zidovima crkve jednostavni vijenac. Donja polovica vijenca prekida se pri doticaju s prozorom, dok gornji dio „obilazi“ isti prozor. Ispod gornjega vijenca, ispod strehe krova postavljen je niz slijepih polukružnih lukova nalik onima koje nalazimo na apsidi katedrale u Černigovu (oko 1017.), tada široko poznatog spomenika, budući da se radi o jednom od najstarijih većih sakralnih objekata u Rusiji.³⁰

Na kraju oblikovne analize plašćanske crkve ne valja zaboraviti ni kontekst suvremene historicističke arhitekture. Dodirne točke s Bolléovim crkvama u vidu primjene *kokoshnika* već su spomenute, ali one tu ne završavaju. Poput Bolléa, i Holjac raščlanjuje vanjske zidove crkve do razine vijenca prozora s horizontalnim užljebljenjima, tako karakterističnim i gotovo obvezatnim u Bolléa. Ovi su imali funkciju – kako razbijanja monotonije plošnog zida, tako i stvaranja dojma da je građevina izgrađena od kamena. Kao primjeri, mogu se navesti Bolléove zagrebačke crkve: grkokatolička, Svetog Ćirila i Metoda i franjevačka. I u Holjca ih redovito nalazimo, npr. u crkvi u Nevincu (koja se i po svim svojim drugim odlikama podosta oslanja na Bolléovu arhitekturu), te na njegovoj najznačajnijoj sakralnoj novogradnji, isusovačkoj crkvi Srca Isusova u Zagrebu.³¹

27 HAMILTON, 1983: 206-207; VIOLLET-LE-DUC, 1877: 12

28 CRAFT BRUMFIELD, 1983: 388

29 CRAFT BRUMFIELD, 1983: 388

30 HAMILTON, 1983: 31

31 Planovi za crkvu objavljeni su u: *** 1991: 33

U raščlambi vanjskih zidova posebno je zanimljiv element ornamentalni friz koji teče iznad donjega vijenca fasade, obrubljujući prozore. Friz je danas u izrazito lošem stanju, a kako nacrti Holjceve obnove ove građevine još nisu pronađeni, teško ga je podrobno analizirati. Međutim, usporedba s ornamentalnim frizom publiciranim u „L'art russe” pokazuje bitne sličnosti (sl. 9). Riječ je o rano-kršćanskom sirijskom reljefu koji Viollet-le-Duc uspoređuje sa sličnim reljefnim pojasevima ruske sakralne arhitekture 12. stoljeća.³² Okoštali, ukruceni i ornamentalizirani list antičkog akantusa, ukorporiran u niz neke vrste spirala u le-Ducovoj knjizi, Holjac upotrebljava u vrlo bliskoj, tek ponešto modificiranoj formi. Taj nas reljef vraća na početak i približava odgovoru na pitanje odakle Holjac derivira svoj stil. Naravno, moguće je da buduća istraživanja dodu do bitno drukčijih rezultata.

Holjac je zasigurno projektirao još neke crkve ovih dvaju vjeroispovijesti po Hrvatskoj, budući da je dosta dugo radio u građevnome odjelu Zemaljske vlade, a i inače je riječ o vrlo plodnome arhitektu. Analiza povijesti gradnje i primijenjenih oblikovnih rješenja ovih dvaju građevina nastoji bar malo proniknuti, kako u nedovoljno istražen opus arhitekta i kasnijeg zagrebačkog gradonačelnika, tako i u problematiku odabira stila sakralnih zdanja u historicizmu.

SL. 11. SABORNA CRKVA U PLAŠKOM, POGLED NA SVETIŠTE, DANAŠNJE STANJE NAKON OŠTEĆENJA APSIDE U DRUGOM SVJETSKOM RATU, OBNOVLJENE S REDUCIRANOM ARHITEKTONSKOM RAŠČLAMBOM

FIG. 11 CATHEDRAL IN PLAŠKI, VIEW OF THE SANCTUARY, PRESENT CONDITION; THE APSE WAS DAMAGED IN WORLD WAR II, RENOVATED WITH A REDUCED ARCHITECTURAL DIVISION

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

KNJIGE I ČLANCI U ČASOPISIMA

BOOKS AND JOURNAL ARTICLES

- ARTUKOVIĆ, M. (2001.), *Srbi u Hrvatskoj (Khuenovo doba)*, Bibliotheca Croatica: Slavonica, Sirmiensia et Baranyensia, Studije: Knjiga 2, Slavonski Brod
- BAJIĆ, N. (2003.), *Rusnaci (Rusini)*, Općina Stari Jankovci, Vukovarsko-srijemska županija, Vin-kovci
- CRAFT BRUMFIELD, W. (1983.), *One Thousand Years of Russian Architecture*, David R. Godine, Publisher Inc., Boston
- DOBRONIĆ, L. (1983.), *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova*, Zagreb
- GABRIĆ, G. (1940.), *Profesor arhitekt Janko Holjac (17. XII. 1865. - 20. VII. 1939.)*, u: „Alma Mater Croatica”, Glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva, 9: 418-419, Zagreb
- HAMILTON, G. H. (1983.), *The Art and Architecture of Russia*, The Pelican History of Art, London
- HOLJAC, J.; PILAR, M. (1904.-1909.), *Hrvatski građevni oblici*, Hrvatsko društvo inženira i arhitekata, Zagreb
- HORVAT, A. (1995.), *Historicizam*, u: Enciklopedija hrvatske umjetnosti I., [ur. DOMLIJAN, Ž.], Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”: 334-336, Zagreb
- JOVANOVIĆ, M. (1987.), *Srpsko crkveno graditeljstvo i slikarstvo novijeg doba*, Društvo istoričara umjetnosti Srbije, Beograd-Kragujevac
- KAMENEČKI, M. S. (1993.), *Ukrajinci u južnoslavenskim državama*, u: *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991-1995)*, zbornik radova [ur. BURDA, J.], Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske, Zagreb
- KEMPGEN, S. (1994.), *Die Kirchen und Klöster Moskaus*, Verlag Otto Sagner, München
- MARUŠEVSKI, O. (1986.), *Iso Kršnjavi kao graditelj*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, knjiga XXXVII., Zagreb
- MARUŠEVSKI, O. (1992.) *Bazilika Srca Isusova u Zagrebu*, Isusovačka baština u Hrvata: 151-157, Muzejsko-galerijski centar, Zagreb
- MARUŠEVSKI, O. (1993.), *Franjo Klein, graditelj sredine 19. stoljeća*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 17 (2): 107-123, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
- MEDAČKOVIĆ, D. (1981.), *Srpska umjetnost u XIX. veku*, Srpska književna zadruga, knjiga br. 493, Beograd
- MILAS-MILUTINOVIĆ, J. (1995.), *Janko Holjac*, u: Enciklopedija hrvatske umjetnosti [ur. DOMLIJAN, Ž.], Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”: 338, Zagreb

- RADEKA, M. (1963.), *Srbi i pravoslavlje Gornje krajine (Povodom 250-godišnjice karlovačkog vladicanstva)*, Savez eparhijskih udruženja pravoslavnog sveštenstva SR Hrvatske, Zagreb
- RADEKA, M. (1975.), *Gornja krajina ili Karlovačko vladicanstvo, Lika, Krbava, Gacka, Kapelsko, Kordun i Banija*, Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske, Zagreb
- PAP, A. (1993.), *Rusini u Republici Hrvatskoj*, u: *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991-1995)*, zbornik radova [ur. BURDA, J.], Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske, Zagreb
- SIMUNOVIĆ, J. (1993.), *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj – doseljenje i stanje prije 1991. g.*, u: *Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991-1995)*, zbornik radova [ur. BURDA, J.], Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske, Zagreb
- ŠKALAMERA, Ž. (1969.), *Obnova 'srpskog stila' u arhitekturi*, „Zbornik za likovne umjetnosti Matice srpske”, 5: 191-236, Matica srpska, Novi Sad
- VIOLLET-LE-DUC, E. (1877.), *L'art russe, ses origines ses éléments constitutifs, son apogée, son avenir*, Paris
- WAGNER-RIEGER R. (1970), *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Oesterreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien
- *** (1962.), *Jubilarni sematizam Križevačke eparhije (strojopis u NSK, Zagreb)*, Ordinarijat Križevačke eparhije, Zagreb
- *** (1990.), *Manastir Grgeteg – Prilozi monografiji*, Matica srpska, Novi Sad
- *** (1991.), *Janko Holjac*, u: *Arhitekti članovi JAZU*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 437: 32-37, Razred za likovne umjetnosti, knjiga XIV., Zagreb

ČLANCI U NOVINAMA, IZVJEŠTAJI

NEWSPAPER ARTICLES, REPORTS

- PANY (1894.), *Grčko-katolička crkva u Petrovcima (s 1 nacrtom)*, „Viesti hrvatskog društva inženira i arhitekata”, 15 (2): 23, Zagreb
- *** (1893.), *Posveta novosagrađene crkve*, „Sriemske novine”, 80: 3, Vukovar
- *** (1894.), *Iskaz bogoštovnih građevina, koje su tečajem god. 1894. izvedene ili se u izvedenju nalaze, a prinosom zemaljskim*, „Službeni glasnik kr. Hrv.-slav.-dalm. Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu”, 13: 280-284, Zagreb
- *** (1899.a), *Obnova biskupske crkve u Plas-kom*, „Obzor”, 51: 3, Zagreb
- *** (1899.b), *Ruska crkva u Beču*, „Obzor”, 90: 3, Zagreb
- *** (1903.), *Beleske*, „Bogoslovski glasnik”, 4: 434, Srijemski Karlovci

IZVORI

SOURCES

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

SL. 1., 2	*** 1894: tab. 2
SL. 3.	HOLJAC; PILAR, 1909.: sv. V., list 41
SL. 4.	VIOLLET-LE-DUC, 1877: tab. VI
SL. 5.	MKRH
SL. 6.-8., 11.	Foto: D. Damjanovic
SL. 9.	VIOLLET-LE-DUC, 1877: 63
SL. 10.	VIOLLET-LE-DUC, 1877: tab. XII

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

- Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, fond br. 675, Pravoslavna gornjokarlovačka eparhija Plaski (PGEP)
- HDA, Zagreb, fond br. 80, Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (MKRH), Uprava za zaštitu kulturne baštine, Zagreb, fototeka (za Plaski)

SAŽETAK

SUMMARY

JANKO HOLJAC'S STYLE IN DESIGNING EASTERN ORTHODOX CHURCH IN PLAŠKI AND GREEK CATHOLIC CHURCH IN PETROVCI

Religious architecture of Historicism is usually seen as an expression of aspirations, convictions and reflections of the community about its identity and its past. As the Moorish style of the synagogues reminds us of the Oriental origin of European Jews so is the Neo-gothic or Neo-romanesque style of Roman Catholic churches reminiscent of West European medieval architecture. Likewise, Eastern Orthodox churches remind us of the medieval Byzantine architecture. One of the main aspirations of High Historicism – the achievement of a pure style as a contrast and a reaction to a mixture of styles predominant in Romanticism – was made possible owing to some great reference books of Western medieval architecture such as the one written by Viollet-le Duc which codified the vocabularies of forms and in this way allowed an archaeological approach to a structure.

Scientific study of Eastern Christian architecture was initiated much later. Therefore religious Eastern Orthodox architecture in the Monarchy and Croatia shows a variety of interesting solutions. A mixture of styles so typical of Romanticism continued until the beginning of the 20th century: a combination of early Christian and Oriental architectural elements together with Romanesque and Romantic elements i.e. Rundbogen style. The style used by the architect Janko Holjac in the design of the new Greek Catholic church in Petrovci and the restoration of the Eastern Orthodox cathedral in Plaški is an interpretation of Russian architecture between the 12th and 16/17th centuries regarded as some sort of a national style within the context of Russian historicist architecture. It shows on the one hand the national identity of Petrovci's Ruthenians and on the other, relations with the Eastern Orthodox episcopates of the Upper Karlovac region for whom the new church was built up.

Janko Holjac is a co-author (with Martin Pilar) of the book entitled „Croatian Architectural Forms” about Croatian vernacular architecture. The book was written as early as 1885 during their studies at the Viennese Academy but was published no sooner than in the first decade of the 20th century. He drew on the tradition of timber architecture of Eastern Slavonia and Srijem as the source of inspiration for the development of a specific Croatian architectural style but at the same time remained well aware of close relations with Russian architecture of that period which was partly inspired by its ethnological heritage. His aspiration to create a specific national style led him probably to a specific design solution for Eastern Orthodox and Greek Catholic churches; a style which was somehow more appropriate than the Russian one which was the only Slavic style recognized as one of the great styles of Historicism. Viollet-le-Duc even wrote a monograph about it entitled „L'art russe”. Holjac's style is a hybrid; his ignorance of the basic elements of Russian architecture is quite evident, particularly in the fact that he takes over the play of ornaments in a superficial way without using a specific central space of Russian churches which were then built up throughout Europe (Vienna, San Marino, Nice, Florence, Sophia...). At the same time, he combines design elements of Russian architecture from various periods: tops of bell-towers from the 16th and 17th centuries (*shatyor* – polygonal top with relatively steep sides with a small dome above the chapel; *kokoshnik* – arches in the form of projections or niches at the bottom of the dome drum, onion domes – Plaški); wall elements from the 13th and 14th centuries (blind arches beneath the eaves of the narthex in Petrovci, blind arcades beneath the cornice of the Plaški cathedral; in the interior (choir in Petrovci); elements of Croatian vernacular archi-

ture (seen on the country house in the Srijem village of Batajnica). Design contiguity between a decorative cornice of the outside cathedral wall in Plaški and a decoration published in Viollet-le-Duc's book „L'art russe” probably refers to the source from which Holjac drew design inspiration for both churches. Elements such as *altdeutsch* dome windows on the cathedral tower in Plaški bears witness, on the other hand, of a lack of comprehension of that style and an ever-present tendency in Croatia to romanticize Eastern Orthodox architecture throughout High Historicism. Holjac was Friedrich von Schmidt's disciple – a fact that is evident in certain specific Schmidt's elements of façade division on both churches. It is worth mentioning that elements of Russian architecture were used even earlier as decorative solutions for Eastern Orthodox church facades in Croatia (for example Bollé) but not in such a pure form. Or better to say, Bollé used only *kokoshnik* as a motif at the bottom of the drum of his domes – pyramids of bell-towers.

The church in Petrovci was built up in 1893 at the time when Croatian National Government used to support the construction and restoration of numerous Greek Catholic churches. The initiative was given by both Iso Kršnjavi who was then head of the Department of Theology and Instruction and the bishop Drohobecki from Križevci whose diocese encompassed Greek Catholics in Croatia and some neighbouring countries. The restoration of the church in Plaški was undertaken in a political atmosphere of strong bonds established between the Eastern Orthodox metropolis in Karlovac and the Croatian government and Khuen Héderváry. The metropolis gave ample financial support for the renovation project. Although the renovation plans were finished as early as 1899, the renovation was finally completed in 1903.

DRAGAN DAMJANOVIĆ

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

DRAGAN DAMJANOVIĆ rođen je 1978. godine u Osijeku. Završio je studij povijesti i povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Znanstveni je novak na Odsjeku za povijest umjetnosti istoga fakulteta na projektu kod doc. dr.sc. Zvonka Makovića. Glavni mu je interes vezan za arhitekturu 19. i početka 20. stoljeća.

DRAGAN DAMJANOVIĆ, born in 1978 in Osijek. He graduated in history and art history from the Faculty of Philosophy in Zagreb. He is currently a junior researcher at the Department of Art History of the same Faculty in the project run by Zvonko Maković, Ph.D., Assistant Professor. His main interest focuses on the 19th and early 20th century architecture.

